

Verbéna officinalis i Thy eller historien om et lille frø

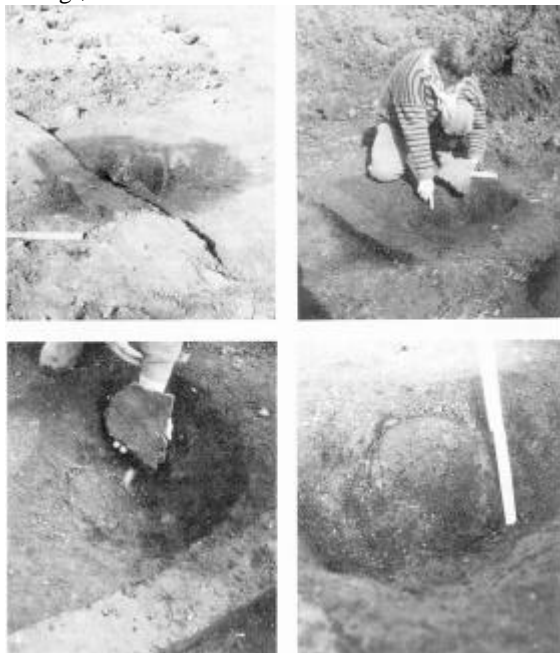
Jytte Nielsen

Det er langt fra alle arkæologiske udgravninger, som fører til nye epokegørende resultater. Det betyder imidlertid ikke, at resultaterne fra de mere ordinære udgravninger ikke er vigtige. Tværtimod kan en gentagen bekræftelse af noget allerede kendt være af stor værdi.

Længe så det ud som om én af museets mange udgravninger blot ville bekræfte vores viden, men opdagelsen af et lille frø af planten jernurt i et kornfund, skulle gøre denne udgravning til lidt ud over det sædvanlige. Faktisk betyder fundet, at jernurten pludselig kan føres 1000 år længere tilbage i tid, ikke kun i Thy, men i hele Danmark.

Et gårdsanlæg fra romersk jernalder

I september måned 1988 foretog museet en udgravning i Tingstrup, nærmere betegnet på Stensagergårds jorde. Ved udgravningen blev der fundet en del spor efter stolper samt flere grøfter.



Kornfundet

Stolpesporene viste sig at være fra et hus, som må have været mindst 17 meter langt og 5-6 meter bredt. Alle vægstolperne fra huset var forlængst borte, men i husets nordside var sporene efter to stolper bevaret. Efter alt at dømme drejer det sig om to indgangstolper, og det er også sandsynligt at huset har haft en lignende indgang på sydsiden.

Nord for huset var en stor hesteskoformet grøft, hvis funktion vi kun kan gisne om. Det er muligt, at der i grøften har været nedsat et hegn og man således har haft en stor indhegning i umiddelbar tilknytning til sin gård. Her kunne man lukke dyrene ind om natten, så de var i sikkerhed for vilde dyr, eller man kunne dyrke afgrøder,

som man ønskede at værne om, ved at holde husdyrene ude.

I nogle af stolpesporene blev der fundet enkelte lerkarskår, som grundet deres udformning, pegede på at huset havde været beboet omkring det 4.-5. århundrede efter Kristi fødsel, altså i den arkæologiske periode, som kaldes romersk jernalder. Når ordet romersk anvendes, skyldes det, at i denne periode var romerriget den væsentlige magtfaktor i Europa og man derfra fik sine impulser.

Et kornfund i huset

I et par af stolpehullerne fra de tagbærende stolper blev der fundet trækulspartikler. Dette kunne tyde på, at huset muligvis var nedbrændt i oldtiden. Også det faktum, at flere stolper var udskiftede i husets vestende, kunne tyde på en mulig brand. Et yderligere bevis fremkom, da der i en større grube i husets østende blev fundet en del forkullet korn og forarbejdede træoldsager.

Genstande af organisk materiale vil, med mindre bevaringsforholdene er specielt gode, være omdannede til muld. Men er det organiske materiale forkullet, bevares det som oftest.

For en arkæolog er det altid lykken, at finde organisk materiale, idet der så er mulighed for at få foretaget en datering ved hjælp af kulstof 14-metoden.

Det forkullede korn lå under et større potteskår, fra et stort forrådskaar, som det er sandsynligt at kornet har været opbevaret i på brandtidspunktet. Kornet blev forsigtigt indsamlet, og efter slemning i saltvand, blev det sendt til Nationalmuseet i København, hvor kulstof 14-dateringen skulle foretages. Før selve dateringen udføres, bliver det indsendte materiale altid bestemt med hensyn til artssammensætning.

Et uventet resultat

I prøven var der hovedsagelig korn af seksradet byg, men prøven viste også, at der voksede mange andre planter i Thy på dette tidspunkt. Der blev nemlig fundet frø fra flere markukrudsplanter. Det drejer sig om hvidmelet og manglefrøet gåsefod, hanekro, vej-, snerle- og ferskenpileurt. Alle disse ukrudsplanter kendtes fra andre prøver, og viste blot at planterne var almindelige i jernalderen.

Det som gjorde prøven fra Stensagergård interessant var fundet af et lille forkullet frø af planten jernurt.

De hidtil ældste fund af denne plante i Danmark stammer fra Svendborg, og dateringen er tidlig middelalder. Planten kendes også fra en udgravning i det middelalderlige København, og dateres her til ca. 1300-tallet.

Kulstof 14-dateringen af det forkullede korn fra Stensagergård fremkom imidlertid med et ganske andet resultat. Ca. år 370 efter Kristi fødsel er kornet høstet, og med det frøet fra jernurten. Dette viser, at jernurten har

været kendt 1000 år tidligere i Danmark, end hidtil antaget. I øvrigt stemmer kulstof 14-dateringen overens med dateringen af keramikken fra huset.

Hvorledes frøet er havnet på en jernaldergård i Thy, kan vi kun gisne om. En handelsmand eller anden fremmed kan have medbragt frø, eller rejselystne thyboer kan have hjembragt planten fra besøg i sydligere egne.

Et er sikkert, jernurten har groet på markerne ved Tingstrup, og er sikkert tilfældigt i forbindelse med høst blevet blandet med korn og ukrudtsfrø.

Planten jernurt

Men hvorfor har man været interesseret i at dyrke planten jernurt? I bogen Dansk Flora af E. Rostrup beskrives planten således: ”Jærnurt. *Verbéna officinalis* L. Stænglen stiv, 1-2' høj, 4-kantet, med lange tynde, kandelaberformig opstignede Grene, modsatte, fjerfligede Blade og smaa lilla Blomster, samlede i lange, tynde Ax i spidsen af Stænglen og Grenene. Hist og her ved Gærder og Veje, navnlig omkring Landsbyer”.



Jernurtplanten, Verbéna officinalis.

Når planten benævnes jernurt, skyldes det at stænglen er rustrød og man tidligere mente, at den kunne læge stiksår og gøre usårlig. Det er altså i de gamle lægebøger vi skal finde forklaringen på, hvorfor man ønskede at dyrke jernurt.

Plinius, en romersk embedsmand, som levede fra år 23-79 efter Kristi fødsel, skrev en omfattende naturhistorie. Heri benævner han jernurt for ”den hellige urt” og beretter endvidere, at planten anvendes ved religiøse ceremonier, samt at man antog den for at have beskyttende kraft. Således bar krigere og gesandter den i krigstider, og troede sig derved sikre.

Herhjemme kendes jernurten fra flere middelalderlige skrifter, og den tillægges mange forskellige egenskaber.

En krans af jernurt på patientens hoved, gør ham hurtig rask. Mod epilepsi bæres plantens rødder om halsen og kønsdriften ophører, når man strøer den pulveriserede plante i maden. Desuden kan planten bruges mod mange andre sygdomme, så som malaria, gulsot, tandpine, menstruationssmerter og forstoppelse. Også i forbindelse med dyr, kan planten bruges. Således kan den hjælpe heste, som har kolik.

Trolddomsplanten jernurt

Langt de fleste lægeplanter tillægges også overnaturlige egenskaber, og har indgået i hekseri og overtro, således også jernurten.

Et enkelt blad beskytter mod hekseri og alle kugler, også af sølv. Ligeledes giver den held i spil, lukker alle låse op, og holder man den i hånden, kan man opnå alt, hvad man ønsker sig. Men det er ret besværligt at få fat i den. Man skal nemlig stoppe hullet til grønspættens eller digesvalens rede. Fuglen flyver da ud for at hente et blad af denne sjældne plante. Når den kommer tilbage skal man brede et rødt klæde ved træets fod, og fuglen tror nu at det er ild, og taber bladet. Og således har man den kostelige trylleurt.

Hvilke egenskaber jernurten har været tillagt i romersk jernalder i Thy ved vi ikke. Det er slet ikke sikkert, at den har været omgærdet af så megen mystik som i middelalderen. I middelalderens bøger tillægges jernurten yderligere en egenskab. Ved at opbløde jernurten i vand og lægge den rundt om sit hus, får man alle mus til at løbe langt væk.

Hvis vi et øjeblik lader fantasien råde, så er det let at forestille sig, at husene i jernalderen må have været fyldte med mus. I huset opbevarede man korn og madvarer, og husene var tækte med strå, så musene havde frit spillerum.

Måske har jernalderens folk vidst at jernurten kunne holde mus borte, og det ene frø af jernurt fra Stensagergård, kan således stamme fra de jernurtplanter, som man lagde i toppen af sine kornbeholdere for at holde mus borte.

Uanset hvilken tolkning vi vælger, kan den ikke rokke ved den kendsgerning, at med fundet af det ene frø af planten jernurt på en jernalderboplads i Thy, blev planten pludselig 1000 år ældre i dansk sammenhæng, og endnu en brik blev lagt på plads i det store puslespil, som hedder vores fælles fortid.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1990, side 125-128).